

Sierocka, Maria

"Dwór murowany w Polsce XVI wieku (wieża, kamienica, kasztel)", Teresa Jakimowicz, Warszawa-Poznań 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/2, 421-422

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Albert Frederick Pollard, *Henryk VIII*, przeł. Irena Szymańska, „Biografie sławnych ludzi”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978, s. 290.

A. F. Pollard „do dziś uważany jest za jednego z najwybitniejszych znawców epoki Tudorów (1485—1603), a jego książka o Henryku VIII, wydana po raz pierwszy w 1902 roku i wielokrotnie wznawiana, jest podstawową biografią tego niezwykłego monarchy”. Taką informację znajdzie czytelnik w krótkiej notce (na obwołucie) stanowiącej wstęp do polskiego wydania pozycji od lat będącej w obiegu naukowym i dobrze znanej specjalistom. W ciągle żywej dyskusji na temat roli biografistyki w piśmiennictwie historycznym sylwetka Henryka VIII, nakreślona przez angielskiego mistrza tego gatunku, może stanowić inspirację dla wielu historyków. Pollard nie unika zdecydowanych i kontrowersyjnych ocen, stwierdza, iż za panowania Henryka „jednostkę złożono w ofierze na ołtarzu państwa i powszechna uległość dowiodła, że nie można obronić narodu przed nim samym” (s. 276). Wkracza wielokrotnie na obszary teorii polityki przypominając Machiavella czy też pisząc nie bez ironii — „politycy, którzy próbują rządzić wyłącznie w oparciu o zasady moralne, rzadko odnoszą sukcesy i rzadko są kochani” (s. 272).

Wydawnictwo zadbało o wyposażenie książki w liczne czarno-białe i barwne ilustracje (te ostatnie nie przynoszą chwały naszej poligrafii), bibliografię, indeks oraz bardzo potrzebną tablicę genealogiczną (Lancastrow, Yorków i Tudorów w XIV—XVI w.). Brak jednak krótkiego wprowadzenia, stosowanego przy prezentacji dorobku polskich klasyków historiografii.

Przy okazji warto podnieść kwestię doboru pozycji tłumaczonych dla tej, tak poczytnej, serii Państwowego Instytutu Wydawniczego. Czy, nie zapominając o przybliżaniu polskiemu czytelnikowi dzieł znanych i należących do kanonu literatury naukowej, nie należałoby szerzej sięgnąć po znakomitych autorów współczesnych, stosujących w swojej pracy szerszy kwestionariusz pytań i ujmujących inaczej tradycyjną problematykę?

T. J.

Teresa Jakimowicz, *Dwór murowany w Polsce XVI wieku (wieża — kamienica — kasztel)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Poznań 1979, s. 224.

Przedmiotem zainteresowań autorki jest analiza funkcyjno-architektoniczna wieżowego domu pańskiego z terenów Korony, a zwłaszcza z obszarów Małopolski i Wielkopolski. Analizę tę przeprowadzono w oparciu o przykłady kilkudziesięciu obiektów, z których część zachowała się do naszych czasów, rekonstrukcję zaś pozostałych umożliwiły źródła opisowe i ikonograficzne. Omawianie problematyki rozpoczyna autorka wychodząc od przedstawienia charakterystyki i genezy średniowiecznego domu wieżowego na terenach zachodniej i południowej Europy. Prezentuje jego założenia funkcyjne i podporządkowaną im ściśle formę, wskazując jednocześnie na ideową zależność szesnastowiecznego domu pańskiego w Polsce od wzorców ogólnoeuropejskich. Dom wieżowy — model uniwersalnie funkcjonujący w Europie od połowy XIV stulecia — był formą powszechnie stosowaną. Realizował on najdoskonalej, z punktu widzenia użytkownika, wszystkie należne siedzibie pańskiej funkcje, a więc obronną — na co kładziono szczególny nacisk, reprezentacyjną, prestiżową i w mniejszym stopniu mieszkalną. Pojawienie się murowanego domu wieżowego na terenach Korony w pierwszej połowie XVI wieku wiąże autorka z przemianami ekonomicznymi (rozwój gospodarki folwarcznej),

społecznymi (społeczno-kulturalna dynamika szlachty) i z ogólną wewnętrzną stabilizacją kraju. Stwierdza jednak przy tym, że to rozpowszechniające się wówczas w Polsce założenie architektoniczne, przenosząc na grunt rodzimy wcześniejsze wzorce zachodnioeuropejskie, nie w pełni odpowiadało miejscowym warunkom. Pełne scharmonizowanie wszystkich elementów funkcyjnych i ich zgodność z wymogami szlacheckiego stylu życia przyniósł dopiero ze sobą późniejszy, charakterystyczny dla Rzeczypospolitej, model siedziby wiejskiej realizujący najlepiej podstawowy dla niej mieszkalno-reprezentacyjny program. Stąd też w warunkach szesnastowiecznych powstała konieczność adaptacji murowanego domu wieżowego do istniejących realiów i potrzeb jego mieszkańców. Przedstawiając różnorodność form — założeń architektonicznych budowli wieżowych w Polsce (wieża — kamienica — kasztel) autorka ukazuje tak fundacje królewskie, np. pałac Zygmunta I w Piotrkowie, duchowne — dwór kapituły krakowskiej w Pabianicach, jak i szlacheckie, np. wieża w Wojciechowie.

Pracę wydaną w przyjemnej formie graficznej wzbogaca obszerny wykaz obiektów wymienianych w tekście, indeksy osobowy i geograficzny oraz zestaw ponad stu ilustracji — zdjęć i planów budowli.

M. S.

Filozofia i myśl społeczna XVI wieku, red. Lech Szczucki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 668.

Koncepcja niniejszego tomu jest nieco odmienna od założeń jakimi kierowali się Julian Domański i Zbigniew Ogonowski. Autor antologii położył nacisk na teksty mniej znane i trudniej dostępne — zarówno z powodów technicznych jak i językowych. Poświęcono więc mało miejsca luminarzom polskiej myśli XVI wieku, takim jak Modrzewski czy Kopernik (mimo zarezerwowania dla tego ostatniego osobnego działu antologii); zabrakło zupełnie Reja i Kochanowskiego. Autor motywuje ten wybór ogólną dostępnością ich dzieł — trudno jednak zgodzić się w pełni z tą argumentacją. Bolesnym ciężem jest także opuszczenie dzieł wodzących się z kręgu żywej przecież przez cały wiek XVI filozofii scholastycznej.

Wstęp zaledwie chyba oszczędny i lakoniczny, pozbawiony jest jakiegoś klucza ułatwiającego mniej zorientowanemu czytelnikowi ocenę wagi i znaczenia publikowanych tekstów, szczególnie tych mniej znanych. Nie spełniają tej roli również skąpe biogramy autorów. Miejsce na to znalazłoby się łatwo gdyby usunąć zajmujący bez mała arkusz wydawniczy „Słowniczek staropolski”, tym bardziej, że nie ma w nim ani jednego terminu, którego nie można by znaleźć w „Podręcznym słowniku dawnej polszczyzny” S. Reczka.

Publikowane teksty ujęto w 7 działów: I. Programy ideowe i wychowawcze. Dyskusja na temat roli i znaczenia „artes”; II. Myśl polityczna i prawna (razem stanowią ponad połowę materiału); III. Koncepcje antropologiczne; IV. Refleksja metodologiczna; V. Mikołaj Kopernik; VI. Popularyzatorzy i praktycy (tu zamieszczony jest niezwykle interesujący wstęp do „Gospodarstwa” A. Gostomskiego pióra Jakuba Siebeneichera); VII. Astrologia i alchemia.

Całość opatrzone indeksem osobowym.

M. U.